

משך חכמה

פרשת מקץ פסקא ח – יג

מאת הגה"ק רבי מאיר שמחה הכהן זצוק"ל מדווינסק

בעל מחבר ספר "אור שמח" על הרמב"ם

עם ביאור בית החכמה - מאת הרב יצחק בירך זסקל

תשפ"א, גליון מס' תיד, טל: 052-7611435 מייל: v.b.daskal@gmail.com כל הזכויות שמורות ©

תפקח עיניך על בני המדינה.

[ח]

(מא, לג) ועתה ירא פרעה איש נבון וחכם וישיתוהו על ארץ מצרים. יתכן דעיקר הוראת החלום היה השבלים, שמורה על הרעב. ומדוע הקדים בחלומו הפרות [עיני רמב"ן]. אך בירושלמי בפרק אלו מציאות (ב, ה)², בעובדא דמלך מוקדון הלך למדינת

(מא, לג) ועתה ירא פרעה איש נבון וחכם וישיתוהו על ארץ מצרים:

כיון שפרעה לא הביט בעיני המדינה, גדל שם הגזל והפשע, ולא היתה מצרים ראויה להנצל, לא מחמת הבהמות, לכן הקדים חלום הפרות לשבלים. ולכן אמר שימנה איש ולא שר. ולכן אמר אני פרעה - שאינני מתערב בעיני המדינה - ואתה

ג. ולכן אמר יוסף לפרעה שימנה איש ולא שר, שיהיה איש שמעורב בין הבריות ולא קדוש שאינו יכול לדעת מה קורה עם הבריות. ומישוב שאלה ד'. ולכן לפני מינוי פרעה היה יכול כל שר לעשות כל העולה על רוחו, אבל לאחר שמינה פרעה את יוסף על מצרים, לא היה אפשר לשים אנשים בבית הסוהר ללא משפט, לפיכך אמר יוסף לאחיו מרגלים אתם, שעוון מרגל, כיון שנוגע למלכות "לא יהיה במשפט הקהל בפרסום".

² ז"ל התלמוד ירושלמי (בבא מציעא, ב, ה) "אלכסנדרוס מקדון סליק גבי מלכא קצייא, חמא ליה דהב סגין כסף סגין. א"ל לא דהבך ולא כסףך אנא צריך. לא אתית אלא מיחמי פרוכסין דידכון היך אתון יהיבין, היך אתון דיינין. עד דו עסוק עימיה, אתא בר נש חד דאין עם חבריה, דזבן חדא חלקא וחספתה, ואשכחון בה סימא דדינרי. אהן דזבין, הוה מר קיקילתא זבנית, סימא לא זבנית. אהן דזבין הוה מר, קיקילתא וכל דאית בה, זבנית. עד דאינון עסיקין דין עם דין. אמר מלכא לחד מינייהו אית לך בר דכר א"ל אין. אמר לחבריה אית לך ברת נוקבה א"ל אין. אמר לון אסבון דין לדין וסימא יהוי לתרויהון. שרי גחין אמר ליה למה את גחין לא דנית טבאות. א"ל אילו הוה הדין דינא גבכון היך הויתון דנין. אמר ליה קטלין דין ודין, וסימא עלת למלכא. אמר ליה כל הכי אתון רחמין דהב סוגי. עבד ליה אריסטון, אפיק קומיי קופד דדהב, תרנגולין דדהב. אמר ליה דהב אנא אכיל. אמר לו תיפח רוחיה דההוא גברא, דהב לית אתון אכלין. ולמה אתון רחמין דהב סוגין. אמר ליה דנחא עליכון שמשא, אמר ליה אין, נחית עליכון מיטרא, אמר ליה אין. א"ל דילמא אית גביכון בעיר דקיק. אמר ליה אין, תיפח רוחיה דההוא גברא, לית אתון חיינן אלא בזכות בעירא דקיקא, דכתיב [תהילים לו ז] אדם ובהמה תושיע ה' ע"כ.

ז"ל פני משה "מלכא קצייא. ממלכי הודו. ובמדרש רבה פרשת אמור לגביא מלכא קצייא, לאחורי הרי החשך: חמא ליה. הראה לו האי מלכא קציה דהב וכו' ואמר לו אני לא באתי אלא לראות פרוכסין המנהג שלכם, והדין והמשפט היאך אתם נוהגים לדון. ובעוד שהיו עסוקים בדברים, באו שנים לדין: דזבן חדא חלקה. שקנה מאחד חלקת שדה אחת, עם האשפה והחורבה בתוכה: אהן דזבן. זה שקנה, טען ואמר, האשפה היא שקנית, אבל לא האוצר שבתוכה, ושלך הוא. וזה שמכרו טען, הרי מכרתי לך הכל,

¹ תוכן דבריו דבא ליישב כמה דקדוקים: א. כיון ששבלים מורה על שובע ורעב, כי על הלחם יחיה האדם, מדוע הקדים חלום הפרות לפני חלום השבלים. ב. מה כונת פרעה שאמר ליוסף "אני פרעה ובלעדיך לא ירים איש את ידו ואת רגלו בקל ארץ מצרים" מה נתכון שאמר לו "אני פרעה", ובכל המנוי שאמר לו לפני כן, לא אמר לו "אני פרעה". ג. מהו כפל הלשון שאמר לו פרעה (פסוק מא) "ויאמר פרעה אל יוסף ראה נתתי אתך על קל ארץ מצרים". ועוד פעם (פסוק מד) "ויאמר פרעה אל יוסף אני פרעה ובלעדיך לא ירים איש את ידו ואת רגלו בקל ארץ מצרים". ולכאורה הם דבר אחד, ומדוע מחלק הכתוב לשני פסוקים, ויאמר פרעה ועוד פעם ויאמר פרעה. ד. מדוע אמר יוסף לפרעה "ועתה ירא פרעה איש נבון וחכם" היה לו לומר שר נבון וחכם, שהרי הוא מבקש למנות שר על מצרים, ולשון איש משמע איש פשוט. ה. כיון שפוטפר שהיה שר במצרים היה יכול להושיב את יוסף בבית הסוהר ללא משפט וללא כל טעם, אם כן מדוע הוצרך יוסף לומר לאחיו מרגלים אתם כדי לאסור אותם, והרי היה משנה למלך, וכל שר עושה העולה על רוחו.

ומחדש המשך חכמה, דפרעה היה קדוש להמצרים, ולא הביט בנעשה בין בני אדם, לכן גדל שם הגזל והעושה, ולכן היה יכול פוטפר לשים אדם בבית הסוהר בלא משפט, וכל שר עשה כל העולה על רוחו, ומפני הגזל והעושה שהיה שם לא היתה ראויה מצרים שירחם ה' עליהם ויצילם ברעב, אבל רק בזכות הבהמות שלא יגור ברעב חס ה' עליהם, כמבואר בירושלמי (בבא מציעא ב, ה) שכשאינו זכות לאנשי המקום, נצלים בזכות הבהמות.

ועל פי זה מיושב כל הדקדוקים, דבכונה הקדים ה' חלום הפרות לומר שניצל רק בזכות הבהמות, ומישוב שאלה א'. ולכן כשאמר לו פרעה שבלעדיך איש לא ירים רגלו, והקדים ואמר לו "אני פרעה", אני קדוש ואין כבודי להביט על אנשים, לכן אתה תהיה ממונה. ומישוב שאלה ב'. ולכן חילק פרעה את המינוי לשני חלקים, בפסוק מא אמר לו: "כי נתתי אותך על כל ארץ מצרים", כונתו שאם יהיה איזה עוות משפט, מידך יבוקש ויתחס הדבר לך לבד. ואחרי כן (פסוק מד) אמר לו מדוע אתה אחראי לכל מה שיהיה במצרים, כיון שאני פרעה, ואינני מתערב בעיני חולין של האנשים, "ובלעדיך לא ירים איש את ידו ואת רגלו בקל ארץ מצרים". ומישוב שאלה

משך חכמה

פרשת מקץ פסקא ח – יג

מאת הגה"ק רבי מאיר שמחה הכהן זצוק"ל מדווינסק

בעל מחבר ספר "אור שמח" על הרמב"ם

עם ביאור בית החכמה - מאת הרב יצחק בירך דסקל

תשפ"א, גליון מס' תיד, טל: 052-7611435 מייל: v.b.daskal@gmail.com כל הזכויות שמורות ©

כאשר עמד יוסף ורצה לאסור את אחיו ללא משפט כללי וחות דעת הקהל, אמר מרגלים אתם (להלן מב, ט), שזה דבר הנוגע למלכות, אשר זה לא יהיה במשפט הקהל בפרסום, וזה שאמר לו (פסוק מד) אני פרעה, רצונו לומר, שמורה על ממשלה אלקית בלשון מצרים, ואין כבודי להביט על עלילות בני אדם ותחבולותם, ובלעדיך וכו', כי אתה תשגיח על כל המתהווה בארץ מצרים, והבן.

[ט]

(מא, כו-כז) שְׁבַע פְּרֹת הַטֹּבֶת שֶׁבַע שָׁנִים הִנֵּה וְשֶׁבַע הַשְּׁבָלִים הַטֹּבֶת שֶׁבַע שָׁנִים הִנֵּה חֲלוֹם אֶחָד הוּא: וְשֶׁבַע הַפְּרוֹת הַרְקוֹת וְהַרְעַת הַעֲלֵת אַחֲרֵיהֶן שֶׁבַע שָׁנִים הִנֵּה וְשֶׁבַע הַשְּׁבָלִים הַרְקוֹת שְׂדֵפוֹת הַקָּדִים יִהְיוּ שֶׁבַע שָׁנֵי רָעַב: (מא, לג) וְעַתָּה יֵרָא פְּרָעָה אִישׁ נְבוֹן וְחָכָם וְיִשְׁתִּיתָהוּ עַל אֶרֶץ מִצְרַיִם:

הוסיף לומר שיהיו שני רעב, למרות שבדבר רע הקב"ה יכול לחזור, כאן לא יחזור מהרעב בשאר הארצות, שהוא טובה למצרים. לכן אמר לו ועתה ירא כו' אנ"פ שלא ביקש עצתו.

(שם, שם) יהיו שבע שני רעב, ועתה ירא פרעה. הענין³, דלטובה

³ תוכן דבריו ליישב: א. בפסוק כו מפרש שהשבע פרות ושבע שבולים טובות, שבע שנים הם, ולא אומר שיהיו שנים של שובע, ורק לאחר מכן בפסוק כט מפרש שיהיו שנות שובע. אם כן, מדוע בפסוק כז, כשמפרש את שבע הפרות הרעות, והשבולים השדופות, אומר שיהיו שבע שני רעב, היה לומר שבע שנים הן, ולאחר מכן, הרי הוא מפרש בפסוק ל שבע שנים של של רעב. ב. כיון שפרעה לא ביקש ממנו אלא לפתור החלום, מדוע נתן לו עצות מה לעשות

ומחדש המשך חכמה על פי הרמב"ם (יסודי התורה י, ד) שנבואה לרעה יכולה להתהפך לטובה, אם יחזרו בתשובה, אבל נבואה לטובה אינה יכולה להתהפך לרעה, לכן מה שחלם פרעה שהיא כנבואה, שהרי היה חלום אמת, לטובה לא יכול להפוך לרעה, אבל הרעה יכול להתהפך לטובה, וכפי שבאמת היה במצרים, שלאחר שנתיים כשבא יעקב פסק הרעב (ספרי דברים פרשת עקב פיסקא לח), לפיכך אמר יוסף מיד בהתחלה, ששנות הרעב יהיו באמת שנות רעב, ולא יתבטלו, והיינו בשאר הארצות ולא במצרים], ולאחר מכן מפרש כונתו, ואומר, שכיון שעל ידי הרעב שבשאר הארצות יקבצו מצרים את כל הכסף שבשאר הארצות, כדאיתא בפסחים

קדם וכו' אמר דגבייהו הווי קטלי דין ודין, וממונא לגינזא דמלכא. אמר להו, נחית גביכון מיטרא אמר ליה נחית. זרח גביכון שמשא כו' אית גביכון בעיר כו' אמר ליה בדיל בעיר, הדא דכתיב אדם ובהמה כו' בשביל בהמה תושיע ה'. והנה פרעה היה קדוש להמצרים, ולא היה דרכו להביט על הליכות בני אדם ודרכי מדינתו. ובהיות גבוה מעל גבוה שומר, וגבוהים עליהם, אז ירבה עושק וגזל, כי אוי לארץ אשר שריה רבים, לכן היה במצרים עוות הדין כזה להושיב בבית אסורים על דבר פרטי איש ממדינה רחוקה כל ימיו, ויהיה כלוא בלא משפט. ולכן עשה כל שר לפי רצון נפשו. ולכן הראו לו בחלומו הפרות תחילה, להראות, שבשביל הבהמות מודיע ה' לפרעה אשר בל יגועו ברעב, ובשביל בהמה יושיע ה'. ולזה אמר ועל הישנות החלום פעמים, ועתה ירא פרעה איש נבון וחכם, איש דוקא, ולא אלקי וקדוש, ושלמותו יהיה שידע דרכי הנימוס והסדר, וישיתוהו על כל ארץ מצרים, שיהיה בידו הכל, ואם שר אחד יעות משפט, יהיה עין למעלה ממנו אשר יראה, ולא יוכל אדם למעבד דינא לנפשיה בלתי הודיע להשר על כל מצרים. ועל זה מורה הקדמת הפרות על עוות משפט שבארץ מצרים. וכאשר עשה אותו, אמר ראה נא והבט על כל דרכי הנהגת המדינה, כי נתתי אותך על כל ארץ מצרים, ואם יהיה איזה עוות משפט, מיידך יבוקש ויתיחס הדבר לך לבד. ולכן

האשפה וכל מה שבתוכה, ושלך הוא: עד. בעוד שהן טוענין ועוסקין זה עם זה, אמר להן המלך, לאחד יש לך בן זכר, ולהאחר יש לך בת, והשיבו הן, ואמר להם אם כן תשיאו אותם זה לזה, וישאר האוצר בין שניכם, והאבנים שלכם: שרי. התחיל אלכסנדרוס לצחק, ואמר לו מפני אתה מצחק, וכי לא יפה דנתי, ואם היה המשפט הזה ביניכם, היאך הייתם דנים לזה, והשיבו, אנחנו הינו הורגים לשניהם, והאוצר לבית המלך: אמר לו כל כך אתם אוהבים זהב וכסף, וצוה לעשות לו סעודה, ולהכין ככרות זהב ושל כסף, ובשר של זהב ותרנגולין זהב. ואמר לו אלכסנדרוס, וכי זהב אני אוכל, ואמר לו תיפח רוחיה, אם אין אתם אוכלים זהב, ומפני מה אתם מרדפין אחריו ואוהבים אותו כל כך. ושאל לו, דנחא עליכון שמשא, אם השמש זורחת עליכם במדינתכם, ואם הגשם יורד עליכם, ואמר לו הן, ואמר לו אפשר זה הוא בזכות בהמה דקה אשר היא מצויה ביניכם, ואין אתם חיים בזכותכם לפי המנהג והמשפט אשר ביניכם, אלא בזכות בהמה אתם נושעים וכדכתיב[תהילים לו ז] אדם ובהמה תושיע ה' עכ"ל.

משך חכמה

פרשת מקץ פסקא ח – יג

מאת הגה"ק רבי מאיר שמחה הכהן זצוק"ל מדווינסק

בעל מחבר ספר "אור שמח" על הרמב"ם

עם ביאור בית החכמה - מאת הרב יצחק בירך דסקל

תשפ"א, גליון מס' תיד, טל: 052-7611435 מייל: v.b.daskal@gmail.com כל הזכויות שמורות ©

שהאלקים מגלה לו עתידות ומיעצו בחלום, וזה היה דרך העמים הקדומים להקדיש ממשלתם, לכן אמר: אתה תהיה על ביתי וכו', פירוש, כי הנהגת המדינה בענינים פנימיים, והנהגת בענינים חוציים, הכל על פיך. רק הכסא אגדל ממך, שממך אהיה גדול בעיני העם, שתראה להגדיל מעלתך, ולהקדישני בעיני ההמון. וכן עשה, כי נשבע שלא בפניו חי פרעה (להלן מב, טו). ועוד שלא גילה עליו שלא למד לשון הקודש (סוטה לו, ב), וקנה את כל אדמת מצרים לפרעה (להלן מז, כ).

[יא]

(מא, לט) ויאמר פרעה אל יוסף אחרי הודיע אלהים אותך את כל זאת אין נבון וחכם כמותך:

מדוע דקדק לומר "אותך"

(לט) אחרי הודיע אלקים אותך כו' אין נבון וחכם כמותך. פירוש⁶,

החלום, אלא הוטב בעיניו שעל ידי שנודע לכל שהאלוקים מיעצו בחלום ומגלה לו עתידות, הוגדל והוקדש מעלתו בעיני ההמון, שכך היה דרך העמים הקדומים להקדיש ממשלתם, וכיון שראה שעל ידי יוסף מתגדל שמו, רצה שיוסף יגדיל אותו עוד ועוד, לכן אמר לו כי הנהגת המדינה בענינים פנימיים, והנהגת בענינים חוציים, הכל על פיך. ולכן חילק בין ביתי לבין עמי, שעל ידי זה שאתה תהיה על כל סוגי הענינים, תגדיל את שמי, לכן אמר אגדל ולא יגדל, ולכן חילק בין הדברים שהם ענינים פנימיים וחוציים, שבכל סוגי הענינים יגדיל על ידי זה את שמו, שכל סוג של ענין יכול להגדילו, וכן נהג באמת. ומיושב כל הדקדוקים.

⁶ [יא] תוכן דבריו ליישב לשון הכתוב, מדוע מאריך וכותב "הודיע אלהים אותך", ולא כתיב "הודיעך אלוקים", כדכתיב (דברים פרק ח, ג) "למען הודיעך פי לא על הלקחם לבדו יחיה האדם", וכתוב (משלי פרק כב, כא) "להודיעך קשט אמרי אמת".

ומבאר, דהנה בלאו יש לדקדק לכאורה, דמה ענין נבואה לחכמה, וכי מפני שנביא הוא, וה' הודיעו פתרון החלום, הוא הוכחה שחכם הוא, ועל כורחך כונת פרעה, על פי שאמרו בנדרים (לח, א) "אמר ר' יוחנן: אין הקדוש ברוך הוא משרה שכניתו אלא על גבור ועשיר וחכם ועניו", וכיון שזכה לנבואה

אין הקדוש ברוך הוא חוזר, ולרעה חוזר, כמו שביאר הרמב"ם בהלכות יסודי התורה⁴ (פרק י, ד), ולכן על שני הרעב הקדוש ברוך הוא חוזר. אבל באמת הרעב היה לטובת מצרים, שנאסף כל הכסף למצרים (פסחים קיט, א), ולכן ועתה ירא פרעה וכו' ויצברו בר וכו' ונמצא דגם זה לטובה למצרים, לכן לא יחזור הקדוש ברוך הוא, ודו"ק.

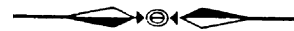
[י]

(מא, לז) וייטב הדבר בעיני פרעה ובעיני כל עבדיו: (מא, מ) אתה תהיה על ביתי ועל פיך ישק כל עמי רק הפסא אגדל ממך:

ייטב בעיניו, שעל ידי זה גדל שמו, שהקב"ה מגלה לו עתידות, לכן מפרש שיהיה על ביתו – ענינים פנימיים, ועל פיו ישק עמי – ענינים חיצוניים. ועל ידי זה יגדל הכסא שלו. לכן אמר אגדל, ולא יגדל.

(מא, לז) ויטב הדבר בעיני פרעה כו'. יתכן⁵ מפני שעל ידו נתחזקה ממשלתו והוגדל והוקדש מעלתו בעיני ההמון

(קיט, א), לפיכך הרעב שבשאר הארצות הוא טובה למצרים, ודבר טוב אין הקב"ה חוזר, לכן נתן לפרעה עצה איך לעשות מהרעב שבשאר הארצות טובה למצרים כדי שיתקיים החלום, והוא בכלל החלום שיהיו בודאי שבע שנות רעב בשאר הארצות, ומיושב כל הדקדוקים.

⁴ ז"ל הרמב"ם הלכות יסודי התורה (פרק י הלכה ד) "דברי הפורענות שהנביא אומר, כגון שיאמר פלוני ימות או שנה פלונית רעב או מלחמה וכיוצא בדברים אלו, אם לא עמדו דבריו, אין בזה הכחשה לנבואתו, ואין אומרים הנה דבר ולא בא, שהקב"ה ארך אפים ורב חסד ונחם על הרעה ואפשר שעשו תשובה ונסלח להם כאנשי נינוה, או שתלה להם כחזקה. אבל אם הבטיח על טובה ואמר שיהיה כך וכך ולא באה הטובה שאמר, בידוע שהוא נביא שקר, שכל דבר טובה שיגזור האל אפילו על תנאי אינו חוזר".

⁵ תוכן דבריו, לפרש הכתוב (מ) "אתה תהיה על ביתי ועל פיך ישק כל עמי רק הפסא אגדל ממך". ונקט בראש הדיבור הפסוק של ויטב הדבר כו', כיון שעל פי דרכו מפרש מה הוטב בעיניו. והוסיף וכו' שמפרש ההמשך. דיש לבאר: א. כיון שאמר שעל פיך ישק כל עמי, זה כולל בני ביתו, ומדוע מחלק ואומר בל ביתי כו' כל עמי. ב. מהו הלשון אגדל ממך היה לומר "יגדל ממך". ומחדש המשך חכמה, שמה שהוטב בעיני פרעה לא היה רק פתרון

משך חכמה

פרשת מקץ פסקא ח – יג

מאת הגה"ק רבי מאיר שמחה הכהן זצוק"ל מדווינסק

בעל מחבר ספר "אור שמח" על הרמב"ם

עם ביאור בינת החכמה - מאת הרב יצחק בירך דסקל

תשפ"א, גליון מס' תיד, טל: 052-7611435 מייל: v.b.daskal@gmail.com כל הזכויות שמורות ©

[יב]

(מא, מה) ויקרא פרעה שם יוסף צפנת פענח ויתן לו את אסנת בת פוטי פרע פהן אן לאשה ויצא יוסף על ארץ מצרים:

מדוע נתן ליוסף את בת פוטיפרע

(מא, מה) ויתן לו את אסנת כו'. יתכן⁸, כי רצה שלא יבזוהו במצרים, ומי המה המכירים אותו יותר מבית אדוניו, אשר בהם

דאין הקדוש ברוך הוא משרה שכינתו אלא על חכם גיבור ועשיר (נדרים לח, א). ואם כן, אם היה יוסף מושלם במעלות האלו, היה אפשר להיות כי בחכמה המה גדולים יותר ממנו, רק שאינן גדולים כמוהו בשאר מעלות, אבל אחרי הודיע אלקים אותך, שאתה בבית האסורים, ויחסר לך המעלות האלה, בטח גדלת בחכמה מכל חכמי דורך, וקוב"ה יהיב חכמתה לחכימין (דניאל ב, כא), ולכך הודיע אותך⁷.

בודאי חכם הוא.

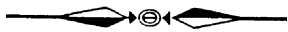
אבל באמת אי אפשר לומר שזו היתה כונת פרעה, מכמה טעמים: א. השראת השכינה אינה הוכחה שהוא חכם יותר מכולם, אלא היא הוכחה שהוא היחיד שיש בו כל המעלות הנ"ל להשראות עליו השכינה, אבל יתכן שבחכמה, יש במצרים חכמים ממנו, ולהנהגת המדינה אין צורך בנביא אלא בחכם, ואין השראת השכינה עליו סיבה לעשותו מושל במצרים יותר מאחרים. ב. איך באמת השרה ה' שכינתו על יוסף כשהוא בבית האסורים, והרי היה חסר כל, והוא עני ואביון ולא עשיר, והיה נתון תחת מרות בית הסוהר, ואין לך חלש ממנו, והרי אין הקב"ה משרה שכינתו אלא על מי שהוא עשיר וגיבור. ג. מתנאי הנבואה שיהיה חכם, ולא אמרו שצריך להיות נבון, ופרעה דקדק ואמר אין נבון וחכם כמוך.

אלא על כורחך, לא זכה יוסף לפתרון החלום מחמת השראת השכינה, דהרי חסר לו המעלות הללו, אלא שזכה לפתרון החלום מה' מפני שהקדוש ברוך הוא נותן חכמה לחכמים ומדע לנבונים, כמו שאמר דניאל (דניאל ב, כא) "יהב חקמתא לחכימין ומנדעא לידעי בינה", פירושו: נותן חכמה לחכמים, ומדע ליודעי בינה. ופתרון החלום אינו ענין של נבואה, אלא של חכמה ותבונה, כי פתרון החלום היה בו חכמה ותבונה עצומה וגדולה מאוד, כפי שביאר המשך חכמה באריכות לעיל (פיסקא ו, ז). ועוד, שפותר החלום יהיה צריך מחמת פתרונו להתחכם ולהתבונן איך להציל את כל מצרים מהרעב הקרב ובא, וכפי שעשה יוסף, וצריך לזה חכמה ותבונה גדולה מאוד.

וכל זה מדוקדק היטב בלשון הכתוב, דלכן לא אמר בקיצור "הודיעך", אלא דקדק להאריך בלשונו ולומר "הודיע אלקים אותך", כלומר, כיון שה' הודיע לך פתרון החלום כשאתה "אותך" בבית האסורים, עני וחלש, על כורחך אין זה מחמת השראת השכינה ונבואה, שאינה שורה אלא בכל התנאים הנ"ל, אלא בודאי מחמת חכמה שבך, שהקב"ה יהיב חכמה לחכמים ומדע לנבונים, וכיון שמחמת חכמה ותבונה שבך רק אתה זכית לפתרון החלום, על כורחך אין נבון וחכם ממך במצרים, דאם היה משיהו

אחר במצרים נבון חכם יותר, הקב"ה היה מגלה לו פתרון החלום, וזוהו מיושב הכל בס"ד רבה. [וכל זה נתכון המשך חכמה, כשדקדק לציין בידבור התחיל המילה "אותך" כו' אין "נבון" וחכם כמוך. וחזר בפירושו לדקדק את המילה "אותך" שני פעמים. אבל אני תמה איך לא מציין המשך חכמה לכל הפסוק בדניאל שכתוב שם "ומנדעא לידעי בינה" והרי רק לדבריו יש ביאור למה שאמר פרעה "אין נבון וחכם כמוך"]

⁷ **תמצית דבריו: פרעה התכוון, דעל כורחך לא פתרת את החלום מחמת השראת השכינה, שאינה שורה אלא על חכם גיבור ועשיר, ואתה בבית האסורים לא הייתה עשיר ולא גיבור, וזה גם לא בהכרח שאתה הכי חכם, אלא היחיד שיש לך כל המעלות האלו. ולהיות מושל במצרים צריך חכמה יותר מכולם, אלא על כורחך ה' גילה לך הפתרון, כי ה' נותן חכמה לחכמים, ובהכרח שאתה החכם ביותר, לכן דקדק לומר "אותך", במצבך בבית האסורים.**

⁸ [יב] בא לבאר, מדוע נתן לו את בת פוטיפרע לאשה, ועוד, מה שייכות נתינה זו לזה שעשהו מלך על מצרים, והרי הוא ענין בפני עצמו, והפסיק הכתוב בזה, היה לו לכתוב שנעשה מושל ויצא על מצרים, ואחרי כן לכתוב שנתן לו את בת פוטיפרע לאשה, ומהכתוב משמע שנתנת בת פוטיפרע לאשה הוא חלק ממה שעשהו מושל על מצרים.

ומבאר, שפרעה הבין, שאם יעשה עבד עברי מושל במצרים, יתעורר קנאה באנשי המלוכה נגד מינוי זה, ובעיקר מי שיכול לעורר מרד נגד מינוי זה הוא בית פוטיפרע, מכמה סיבות: א. שהם הכירוהו, ויכולים לפרסם שמועות ושקרים על יוסף בכל מצרים, שהרי היה בן בית אצלם הרבה זמן ומכירים אותו. ב. שכיון שהיה אצלם עבד ונעשה מלך, תעל קנאתם ביותר משאר אנשי מצרים, לעורר מרד על מינוי זה, לפיכך נתן להם את יוסף לחתן, לסתום פיהם ויאהבו אותו. והוא נפלא.

משך חכמה

פרשת מקץ פסקא ח – יג

מאת הגה"ק רבי מאיר שמחה הכהן זצוק"ל מדווינסק

בעל מחבר ספר "אור שמח" על הרמב"ם

עם ביאור בית החכמה - מאת הרב יצחק בירך דסקל

תשפ"א, גליון מס' תיד, טל: 052-7611435 מייל: v.b.daskal@gmail.com כל הזכויות שמורות ©

כָּל עֲמָלִי וְאֵת כָּל בַּיִת אָבִי:

מדוע לא כתוב שאמר כי נשני

(נא) כי נשני אלקים כו'. ולא¹⁰ כתיב כי אמר, כי נשני כדרך הכתוב, מפני שפרעה לא ידע לשון הקודש, ויוסף נשבע שלא יגלה זה (סוטה לו, ב), לכן לא היה יכול יוסף לפרסם טעם השמות, ופשוט¹¹.

לא הוה קא ידע מאי הוה אמר, א"ל: אגמרי! אגמריה ולא גמר, אמר ליה: אישתבע לי דלא מגלית, אישתבע לו". הנה הלשון משמע שהשביעו שלא יגלה שפרעה לא יכול ללמוד לשון הקודש, אבל לא משמע שהשביעו שלא ידבר לשון הקודש. וכן כתב המהרש"א בחידושי אגדות בסוגיא בסוטה (לו, ב ד"ה למחר) וז"ל "אין מקום לקושיית הרא"ם גבי פי המדבר גו' דאיך הורשה יוסף לדבר עם אחיו בלשון הקודש כו' עיין שם, דפרעה לא אשבעיה, אלא משום גנאי שלא ישתעי עמו, כיון שלא יוכל להשיב לו" עכ"ל. הנה מבואר, שהמהרש"א פירש כפשוטו של לשון הגמרא, שהשבעה היתה שלא ידבר עם פרעה לשון הקודש, ושלא ידעו שפרעה אינו יודע לשון הקודש, אבל לא השביעו שלא יפרסם שהוא יודע לשון הקודש.

והטעם שהרא"ם פירש כך את דברי הגמרא, מבואר בדקדוקי סופרים השלם (מכון יד הרב הרצוג), שהביאו ספרים שגורסים שפרעה אמר ליוסף " אישתבע לי דלא [משתעית בהאי לישנא] ובהערות שם (הערה *213) כתבו, דנראה שזו היתה גירסת המזרחי, דגירסא זו משמע שלא ידבר כלל וכלל בלשון הזה.

ולאחר הקדמה זו נבוא לבאר דברי המשך חכמה, דהנה אם יפרש המשך חכמה כדברי המהרש"א, שלא השביעו שלא ידבר בלשון הקודש, אלא שהשביעו שלא יגלה שפרעה לא יודע לשון הקודש, אין כלל טעם מדוע לא יאמר בגלוי ששם בנו מנשה, כי נשני אלוקים, וכי מי יודע שפרעה אינו מבין כונתו, דלפי דברי המהרש"א לא השביעו שלא יפרסם שידע לשון הקודש. ועל כורחך שהמשך חכמה מפרש כדברי המזרחי, שהשביעו שלא יגלה שהוא יוסף יודע לשון הקודש, לפיכך הסתיר טעם שם בנו, שלא ידעו שידע לשון הקודש. אלא שלפי זה יש לתמוה מה שהקשה הרא"ם, איך דיבר יוסף עם אחיו בלשון הקודש, והרי נשבע לפרעה שלא ידבר בלשון הקודש, וצ"ע. הנך רואה, שמה שסיים וכתב "והוא פשוט", אינו פשוט כלל וכלל, אלא לגודל השגתו הוא פשוט]

¹¹ תמצית דבריו: לא אמר בפירוש הטעם שקרא לבנו מנשה, כיון שנשבע לפרעה שלא יגלה שידע לשון הקודש, כי פרעה לא ידע לשון הקודש.

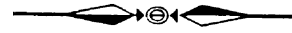
תעל הקנאה יותר, ויוכלו לעשות איזה מרד במצרים. לכן נתן את בת אדונו לו לאשה לסתום פיהם, ויאהבו אותו⁹.

[יג]

(מא, נא) וַיִּקְרָא יוֹסֵף אֶת שֵׁם הַבְּכוֹר מְנַשֶּׁה כִּי נִשְׁנִי אֱלֹהִים אֶת

⁹ תמצית דבריו: פרעה נתן את בת פוטיפרע ליוסף לאשה כדי שלא תעל קנאתם ויעשו מרד נגד מינוי זה שהרי היה אצלם עבד.

¹⁰ [יג] תוכן דבריו, דבא ליישב, מדוע לא כתוב בטעם השם מנשה "כי אמר", כדרך הכתוב לומר כן. כגון, בבראשית (כט, לב) "וַיִּתְקַרְא שְׁמוֹ יְאֹבֵבן כִּי אָמְרָה כו'", ובבראשית (כט, לג) "וַתְּהִי עוֹד וַתֵּלֶד בֵּן וַתֹּאמֶר כִּי שָׁמַע ה' כִּי שָׁנוּאָה אֲנֹכִי וַיִּתֵּן לִי גֵם אֶת זֶה וַתִּקְרָא שְׁמוֹ שְׁמַעוֹן". ובשמות (ב, כב) "וַיִּקְרָא אֶת שְׁמוֹ גְרָשָׁם כִּי אָמַר כו'", ועוד בהרבה מקומות בתורה. ומבאר על פי מה שאמרו חז"ל בסוטה (לו, ב), דפרעה לא ידע לשון הקודש, ויוסף ידע לשון הקודש. וביקש פרעה מיוסף שילמד אותו לשון הקודש, ולא היה פרעה יכול ללמוד לשון הקודש, וביקש מיוסף שלא יגלה שלא ידבר בלשון הקודש, ונשבע לפרעה. לפיכך לא פרסם מדוע קרא לבנו מנשה כי נשני אלוקים, כדי שלא ידבר לשון הקודש ולא ידעו שיוסף יודע לשון הקודש, ויעבור על השבועה שנשבע לפרעה.

[והנה מדברי המשך חכמה מבואר, שהשבועה שנשבע יוסף לפרעה היתה שלא ידבר בלשון הקודש, ולא יגלה שידע לשון הקודש. ואין להקשות, מאי איכפת ליה שידעו שיוסף יודע לשון הקודש, אולי גם פרעה יודע. יש לומר, שזה היה מתפרסם שפרעה אינו יודע לשון הקודש, לכן השביעו שלא יגלה שהוא יוסף יודע לשון הקודש. ובאמת כך כתב הרא"ם, ונתקשה להלן בדברי רש"י (בראשית פרק נ, ו ד"ה כאשר) וז"ל "ויש לתמוה, אם כן איך הורשה לדבר עם אחיו בלשון הקודש, כדפירש רש"י גבי (מה, יב) "כי פי המדבר אליכם". ושמא יש לומר, שפירש לו בהדיא דלא משתעיית בהאי לישנא עם מצראי, שהיה ירא שמא יוציאוהו מן המלכות, מפני שלא היה יודע כל הלשונות, כפי מה שכתוב בנימוסיהם שאין שום אחד יכול למלוך עליהם אלא אם כן יודע כל הלשונות, אבל משאר אנשי דעלמא לא היה מקפיד. אבל אין זו סברא נכונה, משום דמשפה לאלפא, ויגיע הדבר באזני המצריים" עכ"ל.

והנה גירסת הספרים שלנו בסוטה (לו, ב) אינה במשמע כן. דז"ל הגמרא "כל לישנא דאישתעי פרעה בהדיא אהדר ליה. אישתעי איהו בלשון הקודש,